

Broedvogels van het Vlijmens Ven in 2021

Bas Hissel

Sovon-rapport 2021/73

Broedvogels van het Vlijmens Ven in 2021

Bas Hissel

Dit rapport is samengesteld in opdracht van
Natuurmonumenten

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2022

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Natuurmonumenten

Wijze van citeren: Hissel B. 2021. Broedvogels van het Vlijmens Ven in 2021. Sovon-rapport 2021/73. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Foto's omslag: Bas Hissel & Hans Schekkerman (Rietgors)

Opmaak: John van Betteray, Sovon Vogelonderzoek Nederland

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl

website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon.

Inhoud

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
2. Beschrijving van het gebied	5
3. Werkwijze	9
3.1. Methode & veldwerk	9
3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens	9
3.3. Weers- en andere omstandigheden	10
4. Resultaten	13
4.1. Vergelijking met eerdere karteringen	13
4.2. Soortbesprekingen	16
5. Evaluatie	21
6. Literatuur	23
Bijlage. Soortkaarten – Broedvogels en Zoogdieren 2021	24

Samenvatting

In het voorjaar van 2021 is het Vlijmens Ven (403,5 ha) in opdracht van Natuurmonumenten gekarteerd op broedvogels. Het onderzoeksgebied is centraal gesitueerd in het noorden van de provincie Noord-Brabant en is grofweg op te delen in twee delen: het Vlijmens Ven ten Zuiden van Vlijmen en de Rijskampen, Honderd Morgen en Maij tegen de westkant van de stad 's-Hertogenbosch.

In het gebied zijn in recente jaren werkzaamheden uitgevoerd ten gunste van het ontwikkelen en herstellen van zeldzame blauwgraslanden. Door de verrijkte bodemlaag af te graven, de terreinen te vernatten en maaisel uit de Moerputten aan te brengen prijkt er tegenwoordig weer een rijkdom aan karakteristieke flora. Naast nat schraalland kent het onderzoeksgebied verruigde kruidenrijke graslanden, natte struwelen en een aantal loof- en gemende bospercelen. In de Rijskampen bevinden zich daarnaast twee in gebruik zijnde eendekooien, omringd door kooibos.

Gedurende het broedseizoen zijn vijf integrale bezoeken gebracht aan het onderzoeksgebied, die ruim voor zonsopgang begonnen. Daarnaast is het gebied 's nachts bezocht ten behoeve van nachtactieve soorten. In totaal is 44 uur en 45 minuten aan veldwerk gespendeerd, wat neerkomt op een gemiddelde onderzoeksintensiteit van 6,7 min/ha.

Bij de kartering is gewerkt met de soortenlijst van BMP-A minus tien talrijke soorten, namelijk: Pimpelmees, Koolmees, Fitis, Tjiftjaf, Goudhaan, Winterkoning, Merel, Zanglijster, Roodborst en Vink.

Tijdens de inventarisaties in het Vlijmens Ven werden van 63 soorten territoria vastgesteld. Hiervan is er één opgenomen als 'bedreigd' op de Rode Lijst, twee als 'kwetsbaar' en negen als 'gevoelig'. De vijf meest algemene gekarteerde soorten in het Vlijmens Ven waren Rietgors (107), Kleine Karekiet (83), Veldleeuwerik (58), Graspieper (49) en Wilde Eend (44).

Water drukt een stempel op het landschap in het Vlijmens Ven en heeft een sterke aantrekkingskracht op allerhande watervogels. Gedurende het voorjaar zorg het geleidelijk verdrogen van de terreinen voor een komen en gaan van potentiële broedvogels, waardoor het moeilijk is in te schatten hoeveel paren

daadwerkelijk overgaan tot broeden. Het vaststellen van territoria van Zomertaling, Slobeend, Wulp, Grutto, Watersnip en Tureluur geeft echter aan dat het Vlijmens Ven in geschikt broedbiotoop voorziet voor menig bedreigde soort.

De eendekooien en het omringende kooibos bieden daarnaast onderdak aan bos- en struweelvogels, zoals Spotvogel, Matkop en Grauwe Vliegenvanger. Tevens huizen er Havik, Buizerd, Zwarte Kraai en Spreeuw en zong tijdens elk bezoek een Cetti's Zanger aan de rand van de Oude Kooi.

Kenmerkende zangvogels van open, met slootjes doorspekte graslanden, zoals Veldleeuwerik, Kleine Karekiet, Blauwborst, Graspieper en Rietgors behoren tot de meest talrijke soorten in het gebied.

Het onderzoeksgebied, zoals begrensd in 2021, is niet eerder volledig gekarteerd. Binnen de begrenzing liggen echter twee telgebieden uit het meetnet van Provincie Noord-Brabant. Een vergelijking met tellingen uit deze meetnetplots leert dat de aantallen ganzen minimaal veranderd zijn sinds 2017 en Grote Canadese Gans, Grauwe Gans en Nijlgans zich vooral lokaal verplaatst lijken te hebben. Weidevogels als Scholekster en Kleine Plevier bezetten niet langer territoria binnen de meetnetplots en de Kievit verliest terrein in het Vlijmens Ven, terwijl de aantallen in Honderd Morgen stabiel blijven. Scholekster en Kievit nemen op landelijk niveau sterk terug, wat mogelijk ook tot uiting komt in het onderzochte gebied. Het territorium van Watersnip dat in Honderd Morgen werd vastgesteld, was het eerste in de reeks vanaf 2010. Het aantal Veldleeuweriken, Kleine Karekieten, Blauwborsten en Graspiepers in het Vlijmens Ven en Honderd Morgen nam explosief toe ten opzichte van eerdere karteringen. Dit is hoogstwaarschijnlijk te danken aan het verdere herstel van de blauwgraslanden, het tot bloei komen van een rijkdom aan flora en de insecten die daarmee gepaard gaan.

Uit de kartering is gebleken dat de avifauna van de onderzochte gebieden een goede weerspiegeling is van de verschillende landschapstypen die er terug te vinden zijn en dat het gevoerde beheer een positief effect heeft op de aantalsontwikkeling van een aantal soorten. Met vastgestelde territoria voor 14 Rode Lijst-soorten, blijkt het Vlijmens Ven voor vogels van groot belang.

1. Inleiding

In 2021 is het Vlijmens Ven (403,5 ha) in opdracht van Natuurmonumenten gekarteerd op broedvogels. Deze kartering levert inzicht in de lokale avifauna door informatie te verzamelen over de aanwezigheid, verspreiding en aantallen van broedvogels. Het doel van de inventarisatie is tweeledig en dient 1) ter verantwoording voor het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL), waarin onder andere het monitoren van broedvogels in een zesjarige cyclus wordt vereist en waarvan de resultaten worden gerapporteerd aan de betreffende provincie, en 2) ten behoeve van de interne kwaliteitsbeoordelingen en beheerevaluaties van Natuurmonumenten.

In dit rapport worden de resultaten van de vlakdekende kartering beschreven. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de ligging van het onderzoeksgebied en de verschillende aanwezige landschapstypen. Hoofdstuk 3 beschrijft de gebruikte methodiek voor het inventarisatiewerk en de verwerking van de geregistreerde waarnemingen. Ook is een beschrijving van de weersomstandigheden opgenomen. Vervolgens worden in hoofdstuk 4 de resultaten beschreven en nader toegelicht, waarbij vergelijkingen met eerdere tellingen in lokale meetnetplots

zijn gemaakt en beschrijvingen zijn opgenomen van enkele kenmerkende soorten. In hoofdstuk 5 worden de bevindingen geëvalueerd en enkele aanbevelingen voor het beheer gedaan.

De verspreidingskaarten per broedvogelsoort zijn bijgevoegd in de bijlagen, waarbij de soorten worden gepresenteerd volgens de systematiek van het International Ornithological Committee (IOC). Hier zijn eveneens de verspreidingskaarten van geregistreerde zoogdieren terug te vinden.

De inventarisatiewerkzaamheden in het veld werden uitgevoerd door Bas Hissel namens Sovon Vogelonderzoek Nederland. Jan van Mierlo was de vaste contactpersoon bij Natuurmonumenten en was verantwoordelijk voor de projectbegeleiding. De projectleiding was in handen van Vincent de Boer en André van Kleunen. Jacintha van Dijk trad op als projectbegeleider. Sovon-collega Jan-Willem Vergeer wordt bedankt voor zijn bijdrage aan de totstandkoming van dit rapport en John van Betteray voor het verzorgen van de lay-out van de rapportage. Jan van Mierlo van Natuurmonumenten voorzag het concept van commentaar.

2. Beschrijving van het gebied

Het object Vlijmens Ven (403,5 ha) is centraal gesitueerd in het noorden van de provincie Noord-Brabant en is grofweg op te delen in twee delen: het Vlijmens Ven ten Zuiden van Vlijmen en de Rijskampen, Honderd Morgen en Maij tegen de westkant van de stad 's-Hertogenbosch (figuur 1). Deze onderzochte terreinen zijn sinds 2007 onderdeel van N2000-gebied 132: 'Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek', dat is aangewezen voor de ontwikkeling- en het behoud van verschillende habitattypen en een reeks Habitatrictlijnsoorten. Onder de broedvogels zijn er geen N2000-doelsoorten.

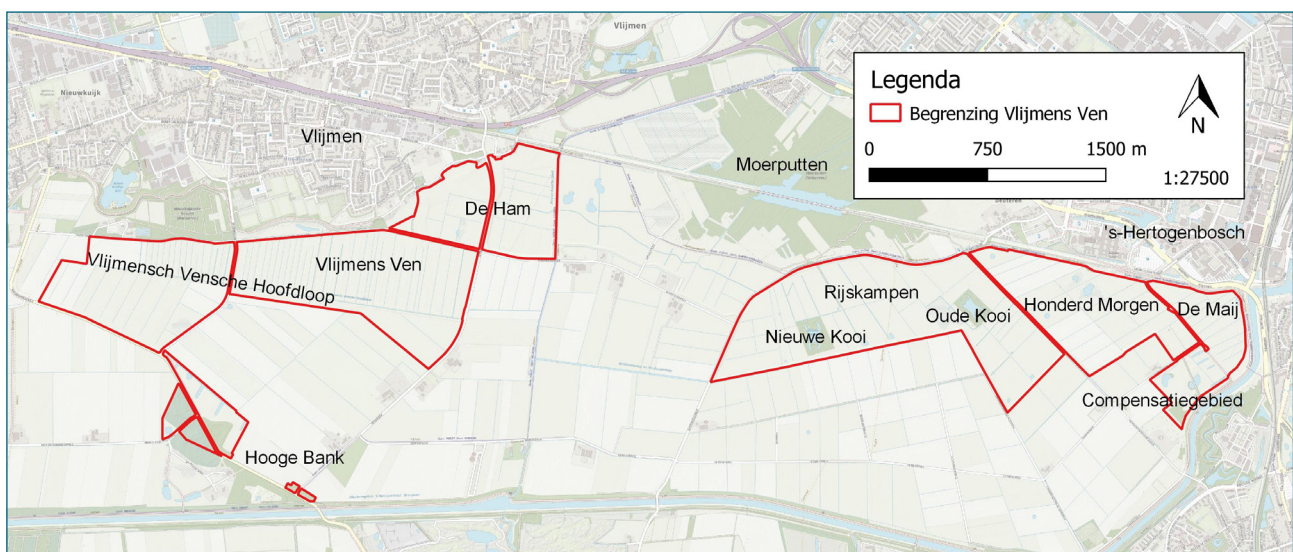
Rondom de Vlijmensche Vensche Hoofdloop prijken bloemrijke graslanden, welke worden omlijst door kraakheldere slootjes met weelderige rietkragen. Dat is wel eens anders geweest, want het Vlijmens Ven bestond minder dan tien jaar geleden nog grotendeels uit Engels raaigras en maisakkers. Er werd intensieve landbouw bedreven en stevig bemest. Omwille van die reden werd besloten het gebied terug te geven aan de natuur en werd zo'n tien jaar geleden gestart met het herstel van de oorspronkelijke blauwgraslanden.

De afgelopen eeuw verdween bijna al het blauwgrasland in Nederland. Van de oorspronkelijke 30.000 hectare was slechts een kleine 30 hectare over als gevolg van vermesting en verzuring. Ook in het Vlijmens Ven was vrijwel geen blauwgrasland meer aanwezig. Daarom werd in 2012 gestart met het project "Blues in the Marshes", ten behoeve van het pimperlblauwtje en het blauwgrasland. De herstelwerkzaamheden waren driedelig. Eerst werd de overbemeste bovengrond afgegraven om

de bodem te versralen. Vervolgens werd de waterhuishouding opnieuw ingericht om het gebied te vernatten. Het kampte met droogte, als gevolg van de ontwatering voor de landbouw. Tegenwoordig blijven de hooi- en weilanden lang nat gedurende het voorjaar, deels gevoed door zuiver kwelwater. Tenslotte werd maaisel uit de nabijgelegen Moerputten aangebracht op de natte, schale bomen. Hierin bevonden zich zaden van de gewenste vegetatie, welke al snel in de herstelde graslanden tot bloei kwamen, met als gevolg dat het oppervlak aan blauwgrasland in recente jaren steeds groter is geworden. In het nat schraalland gedijen veel wilde bloemen goed, met als gevolg dat elk jaar een bloemenzee tot bloei komt, met soorten als grote ratelaar, echte koekoeksbloem, moeraskartelblad, gewone smeerwortel en orchideeën als gevlekte orchis, brede orchis, rietorchis en moeraswespenorchis.

In de noordoosthoek van het Vlijmens Ven ligt de Ham. Tegen de Nieuwe Bossche Sloot is hier eveneens nat schraalland te vinden, omlijst door kruiden- en faunarijke grasland. Verpreid staan enkele bomen en op een aantal drogere plekken komt zand aan de oppervlakte.

In het meest zuidelijke deel van het Vlijmens Ven is de Hooge Bank gesitueerd. Op een hogergelegen zandrug tegen het Drongelens Kanaal liggen hier enkele kleine percelen jong loofbos en gemengd bos. Om de bossen heen liggen kruiden- en faunarijke graslanden. In de overgangszone groeit braam en berk en op de hogere delen staan eik en aanplant van grove den.

Figuur 1. Overzicht van de gekarteerde terreinen van het Vlijmens Ven.

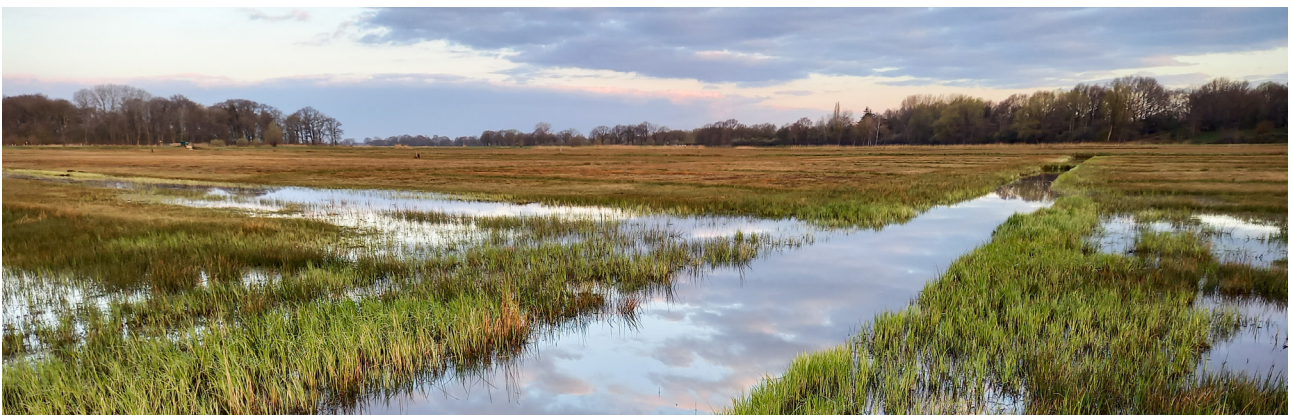
Het Vlijmens Ven bestaat uit nat schraalland en kruidenrijk grasland, doorspekt met door riet omlijste slootjes.

In het oostenlijke deel van het onderzoeksgebied liggen de Rijskampen, Honderd Morgen, Maij en een klein compensatiegebied. Deze laaggelegen terreinen maken deel uit van de Vughtse Gement en dienen net als het Bossche Broek en de Moerputten als waterbergingsgebied. Wanneer de waterstand in de Dommel en de Maas kritieke hoogten bereikt, stroomt het water via strategische verlagingen in de dijken de overlaatgebieden in, waarmee overstromingen in 's-Hertogenbosch worden voorkomen. Tot voor enkele jaren werd in deze polders intensieve landbouw bedreven, maar de laatste jaren is ook hier gewerkt aan het herstel van het blauwgrasland. De Rijskampen vormen het meest westelijke deel. Hier bevinden zich laaggelegen gras- en weilanden en enkele akkers. Het landschap kent enig reliëf en wat meer structuur, met hoger opschietende struwelen, verruigde pitrusvegetaties, enkele bosschages, plaspen en een aantal open plekken in de vegetatie met modder en zandgrond. Het meest westelijke deel, geleden tegen de Deutersestraat wordt lang kunstmatig nat gehouden met een gemaal. Daarnaast liggen midden in de Rijskampen twee eendekooien, de Oude Kooi en Nieuwe Kooi, welke nog altijd in gebruik zijn. De kooien worden omringd door ei-

ken-essenkooibossen, welke voorzien in de weinige bomen in het open landschap.

De gebieden Honderd Morgen en de Maij liggen lager dan de Rijskampen en zijn eveneens erg nat. Het terrein is leeg, open en vlak, en kent minder structuur. Op enkele poelen en een paar verdwaalde bomen na beslaat Honderd Morgen uitsluitend nat schraalland met veenvegetatie en slootjes. In de Maij is de rietvegetatie wat verder verruigd met schietwilg, waardoor de graspercelen op sommige plekken gescheiden worden door natte struwelen.

Ten zuiden van Honderd Morgen en de Maij ligt een 12 hectare groot compensatiegebied. Dit voormalig agrarisch gebied werd in 2008 teruggegeven aan de natuur, ter compensatie voor de aanleg van een stuk randweg rondom 's-Hertogenbosch. Ook hier werd de voedselrijke landbouwgrond afgegraven, maaisel aangebracht en het waterpeil verhoogd. Daarnaast zijn er poelen gegraven en is een dijk aangelegd waarop inmiddels braamstruwelen en jonge berken groeien. Er ontstonden gradiënten in het landschap, wat heeft geresulteerd in een variatie in biotopen. Naast blauwgrasland ligt er tegenwoordig bloemrijk grasland en glanshavergrasland, met daarin poelen, slootjes en een jong bosperceel.

Tot laat in het voorjaar bleven de Rijskampen, Honderd Morgen en Maij ontzettend nat.

Tegen de stad 's-Hertogenbosch liggen de natte Rijskampen met daarin twee in gebruik zijnde eendenkooien.

De kooibossen kennen natte en droge delen, hebben een goed ontwikkelde struiklaag en zijn omlijst met riet.

Door aanhoudend warm weer en flinke regenval groeide de blauwgraslandvegetatie in het Vlijmens Ven goed.

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de basiskarteringsmethode toegepast, gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (BMP) (Vergeer et al. 2016). Deze methode behelst het meermaals systematisch aflopen van het onderzoeksgebied in het voorjaar waarbij alle terreindelen worden bestreken en waarbij een selectie van relevante soorten in kaart wordt gebracht.

In opdracht zijn alle broedvogelsoorten geteld (BMP-A), minus tien algemene broedvogelsoorten. Dit zijn: Pimpelmees, Koolmees, Fitis, Tjiftjaf, Goudhaan, Winterkoning, Merel, Zanglijster, Roodborst en Vink. Op eigen initiatief is Zanglijster toch aan de lijst toegevoegd, gezien het inventariseren van deze soort slechts een minimale extra inspanning vraagt.

De BMP-werkwijze is gericht op het registreren van territorium-indicerende waarnemingen zoals zang, balts en alarmroepen, waarbij aandacht uitgaat naar uitsluitende waarnemingen. Dit zijn waarnemingen van twee tegelijkertijd zingende of baltsende soortgenoten. In het geval van zeldzame soorten en soorten met grote, overlappende territoria wordt geprobeerd een zo hoog mogelijke (nestindicatieve) broedcode te verzamelen en de nestplaats zo nauwkeurig mogelijk te lokaliseren. Dit om de kans te verkleinen dat niet-broedvogels worden meegeteld en moeilijk te karteren soorten worden over- of onderteld. Bij roofvogels worden nesten gezocht wanneer de terreingesteldheid dit toelaat.

Aan het onderzoeksgebied zijn vijf bezoeken gebracht in de periode maart-juni (tabel 1) die doorgaans een uur voor zonsopgang aanvingen en doorliepen tot in de middag. Daarnaast is het onderzoeksgebied eenmaal 's nachts bezocht ten behoeve van nachtactieve soorten, zoals rallen, hoenders en uilen.

In totaal is 44 uur en 45 minuten aan veldwerk

gespendeerd, wat neerkomt op een gemiddelde onderzoeksintensiteit van 6,7 min/ha. Een relatief lage, maar redelijke onderzoeksintensiteit gezien de goede bereikbaarheid van het terrein, de aanwezigheid van een grofmazig padennetwerk op hooggelegen dijken en het grote aandeel van overzichtelijke, open landschappen. Daarnaast verlangde het grote oppervlak van meer dan 400 hectare dat tijdens één bezoek geteld moest worden dat continu op snelheid werd doorgewerkt en dat bij elk bezoek meer dan 20 kilometer in het gebied werd afgelegd. Op de weinige plekken waar de terreingesteldheid het toeliet werd gefietst tijdens het veldwerk en om een volledige dekking te waarborgen werden aanvullend veel stukken gelopen.

De onderzochte gebieden zijn nat en met name in het vroege voorjaar stonden grote stukken onder water, wat het doorkruisen bemoeilijkte. Gedurende het voorjaar werd het droger en zakte het waterpeil, waardoor bij elk bezoek weer nieuwe delen van het terrein begaanbaar werden. Het fijnmazige netwerk aan afvoersloten en waterlopen zorgde echter regelmatig voor doodlopende routes, slootspringcapriolen en natte voeten, waardoor het inventariseren van deze delen van het onderzoeksgebied wat meer tijd kostte.

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen ingevoerd op een tablet in de app Avimap, waarbij voor iedere waarneming soort, locatie, tijdstip en broedcode is vastgelegd. Na afloop zijn de data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij ze worden getoetst aan criteria en de geldige waarnemingen worden geïnterpreteerd en samengevoegd tot territoriumstippen. Voor de kartering in 2021 is gebruik gemaakt van de criteria voor basiskarteringen. Deze wijken licht af van de standaard BMP-criteria vanwege het kleinere aantal

Tabel 1. Overzicht bezoekdata en -tijden van de broedvogelkartering in het Vlijmens Ven in 2021.

Datum	Ronde	Deel	Bezoektype	Starttijd	Eindtijd	Bezoekduur
08-04	1	100%	Zonop	06:20	14:20	08:00
20-04	2	100%	Zonop	05:55	15:25	09:30
11-05	3	100%	Zonop	05:00	13:30	08:30
04-06	4	100%	Nacht	00:03	04:43	04:40
04-06	5	100%	Zonop	05:11	11:44	06:33
28-06	6	100%	Zonop	04:55	12:27	07:32
Totaal:						44u 45m

bezoeken. De datumgrenzen van een aantal soorten zijn iets verruimd om te compenseren voor de lagere trefkansen.

Bij een broedvogelkartering worden territoria in kaart gebracht en niet per definitie broedgevallen. De stippen op de verspreidingskaarten geven vastgestelde territoria weer, waarbij een stip komt te liggen op de locatie van de waarneming met de hoogste broedcode (slechts in enkele gevallen de nestlocatie) of de laatste meetellende waarneming binnen het geïnterpreteerde territorium. Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar resultaten moeten goed worden gecontroleerd, vooral vanwege fouten of slordigheden bij invoer in het veld. De waarnemingen zijn zorgvuldig gecontroleerd op onzuiverheden. Plaatselijk zijn door de afwisseling tussen eigendommen van Natuurmonumenten en derden territoria buiten de grenzen van het onderzoeksgebied gesitueerd. De uiteindelijke territoria zijn niet opgeteld bij de totalen, maar wel zichtbaar op de soortkaarten (bijlage).

3.3. Weers- en andere omstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor mede bepalend voor de effectiviteit van het inventariseren. Slechte weersomstandigheden zoals neerslag, lage temperaturen en harde wind (>4 Bft) kunnen leiden tot een lagere trefkans voor bepaalde soorten. Daarnaast neemt territoriale activiteit bij hoge temperaturen later op de dag ook af. Vandaar dat gepoogd is deze suboptimale omstandigheden te vermijden en werd het veldwerk doorgaans uitgevoerd in de vroege ochtend bij warm en zonnig weer, de meest gunstige condities voor het inventariseren van broedvogels. Tabel 2 geeft een indruk van de weersomstandigheden tijdens de bezoeken en figuur 2 illustreert de gemiddelden per dag voor 2021, uitgezet tegen de periode 2011-2020.

Tijdens de veldbezoeken waren de weersomstandigheden over het algemeen goed, al werden door het koude en wisselvallige weer regelmatig bezoeken uitgesteld om ervoor te zorgen dat het veldwerk kon worden uitgevoerd bij zonnig of (licht) bewolkt

weer. Dit voorjaar was het echter niet te ontkomen dat op enkele ochtenden tijdens perioden met lichte neerslag, wind en mist werd geïnventariseerd. Echter, maakt dit de foutenmarge in 2021 naar verwachting niet groter dan in andere jaren.

De winter voorafgaand aan het voorjaar kende een late vorstperiode die koud genoeg was om negatieve gevolgen te hebben voor standvogels en deeltrekkers die daarvoor gevoelig zijn. Tevens was de winter vrij nat, wat resulteerde in hoge voorjaarswaterstanden. Tot laat in het voorjaar stonden grote delen van het Vlijmens Ven onder water, wat een grote aantrekkingskracht had op eenden, ganzen en steltlopers, maar eind mei vielen ook de laatste plassen droog. In de loop van het voorjaar viel echter voldoende regen, waardoor extreme droogte, zoals in 2019 en 2020 het geval was, uitbleef.

Water bepaalt het landschap van het Vlijmens Ven en het verdrogen van de terreinen zorgt ervoor dat de biotopen in de loop van het voorjaar veranderen. Deze dynamiek is kenmerkend voor het gebied, maar maakt het broedende watervogels lastig. In het begin van het voorjaar zijn gebieden geschikt om te foerageren, maar te nat om te broeden. Een maand later is het waterpeil gedaald en komt riet en andersoortige vegetatie op, waardoor broedgelegenheid ontstaat. Later in het seizoen drogen foerageergebieden op en daarmee ook het voedselaanbod, waardoor veel vogels weer vertrekken. Dit resulteert in een continu komen en gaan van watervogels gedurende het voorjaar, wat het lastig maakt om ze goed in kaart te brengen.

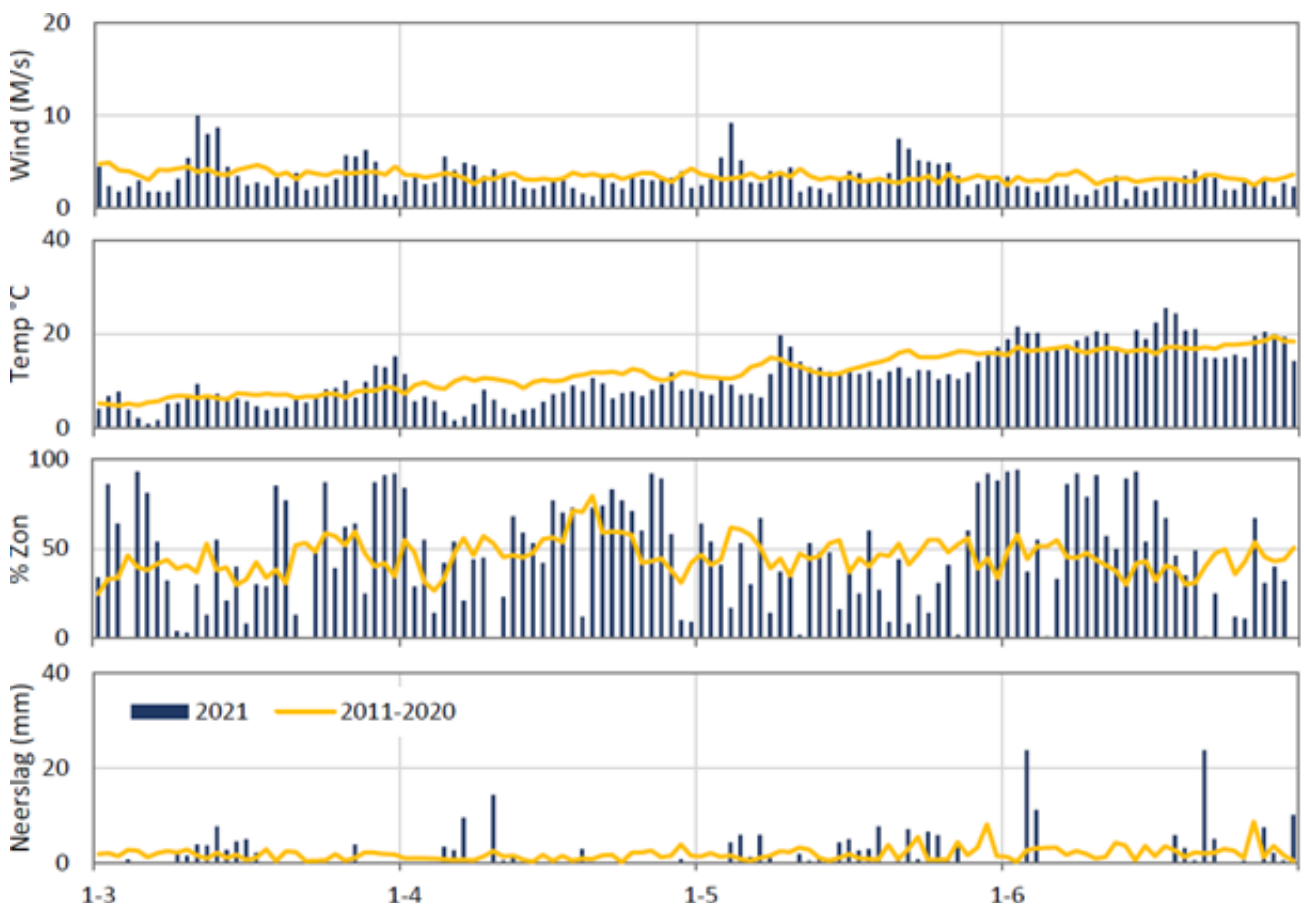
Het aanvankelijk schrale en koude weer (tabel 2) heeft mogelijk de aankomst van een aantal zomervogels vertraagd en kan een drukkende invloed hebben gehad op de zangactiviteit, waardoor territoria mogelijk gemist zijn. Aan de andere kant hebben deze omstandigheden mogelijk geresulteerd in het later tot bloei komen van flora en een late insectenpiek, waardoor soorten langer gezongen hebben in afwachting op een goed moment om aan de eileg te beginnen. Deze effecten zijn speculatief en de omvang is onbekend, wat het lastig te bepalen maakt of het enige invloed heeft gehad op de resultaten.

Tabel 2. Weersomstandigheden tijdens de bezoeken aan Vlijmens Ven op basis van data van het KNMI (Volkel). Wind in Beaufort, temperatuur in graden Celsius, zonneschijn en neerslag in % van duur.

Datum	Ronde	Wind	Temperatuur	% zon	% neerslag
08-04	1	5,1	5,1	29	0
20-04	2	1,3	11,8	84	0
11-05	3	2,0	15,7	4	0
04-06	4	1,2	15,7	6	0
04-06	5	1,3	22,2	79	0
28-06	6	1,4	21,9	49	0

Enkele ochtendronde startte in dichte mist.

Figuur 2. Gemiddelde windsnelheid, temperatuur, percentage zonschijn en hoeveelheid neerslag per dag in 2021 en in de periode 2011-2020 in Volkel (Bron: KNMI).

Met het verdwijnen van het water uit de Rijskampen en Honderd Morgen, verdwenen ook de watervogels.

---

4. Resultaten

Tijdens de kartering van het Vlijmens Ven werden in totaal 78 soorten waargenomen uit de selectie van te karteren soorten, waarvan er 63 konden worden vastgesteld als broedvogel (tabel 3, bijlage). De resterende 15 soorten werden binnen de gebiedsbegrenzing waargenomen, maar deze waarnemingen voldeden niet aan de criteria om tot een territorium te komen. Deze soorten zijn niet in de soortenlijst opgenomen, maar zullen indien relevant worden besproken in paragraaf 4.2.

Van de 63 aanwezige broedvogelsoorten staan er 12 op de Rode Lijst (van Kleunen et al. 2017). De Watersnip draagt de status 'bedreigd' en Wulp en Koekoek staan als 'kwetsbaar' op de Lijst. Daarnaast werden negen soorten vastgesteld met de status 'gevoelig', te weten: Grutto, Tureluur, Matkop, Veldleeuwerik, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger, Gele Kwikstaart, Graspieper en Kneu. De vijf meest algemene soorten in het Vlijmens Ven waren Rietgors (107), Kleine Karekiet (83), Veldleeuwerik (58), Graspieper (49) en Wilde Eend (44).

Naast vogels zijn ook zoogdieren waargenomen in het onderzoeksgebied. De soortenkaarten hiervan zijn opgenomen in de bijlage. Verspreid over het gebied werden 74 waarnemingen van Hazen opgetekend, waarbij de natte graslanden van de Rijskampen, Honderdmorgen en Maij het best in de smaak vielen. De 31 waarnemingen van Konijnen komen van drie locaties waar bij elk bezoek groepen aanwezig waren. Één daarvan ligt op een droog grasland in de Ham, tegen de zuidrand van Vlijmen, een andere op een vergelijkbaar grasland vlak onder het

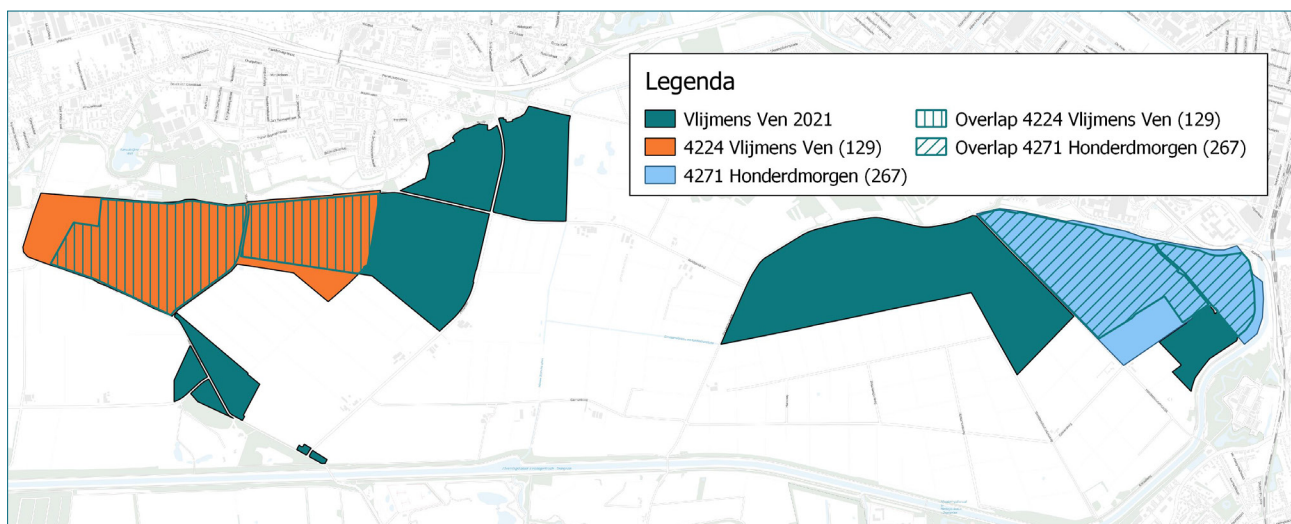
Jeroen Bosch Ziekenhuis en de laatste in de zuidelijke punt van het compensatiegebied. Waarnemingen van 47 Reeën zijn vooral op de Rijskampen, Honderdmorgen en Maij geregistreerd. Daarnaast werd op de Hooge Bank een bewoonde dassenburcht aangetroffen in het kleine bosperceel ten noorden van de Nieuwkuijkseweg.

4.1. Vergelijking met eerdere karteringen

Niet eerder werd het Vlijmens Ven op een vergelijkbare wijze geïnventariseerd. Hierdoor is er geen vergelijkingsmateriaal beschikbaar en kan de kartering uit 2021 als nulmeting worden beschouwd en gebruikt worden als uitgangspunt voor toekomstige telinspanningen.

Binnen de gekarteerde begrenzingen liggen echter twee telgebieden uit het meetnet van de Provincie Noord-Brabant (figuur 2). Een deel van het Vlijmens Ven valt onder telgebied '4224 Vlijmens Ven (129)' en in Honderd Morgen en de Maij ligt telgebied '4172 Honderdmorgen (267)'. Bij gebrek aan ander vergelijkingsmateriaal zijn de resultaten uit deze gebieden gebruikt voor het opstellen van twee vergelijkingen. In tabel 4 en 5 zijn de aantalsontwikkelingen weergegeven van de soorten die tijdens vrijwel alle beschikbare jaren zijn onderzocht (ng = niet geteld).

Bij het maken van vergelijkingen moet rekening gehouden worden met methodologische verschillen. Bij de verschillende inventarisaties werd gewerkt met een afwijkende, maar vergelijkbare methodiek. Naast afwijkende begrenzingen (figuur 2) werd gewerkt met andere bezoekschema's. Zo worden

Figuur 2. De gekarteerde gebieden van het Vlijmens Ven en BMP-plots 4224 en 4271.

Tabel 3. Broedvogels van het Vlijmens Ven in 2021 met waar relevant de Rode Lijst-status (van Kleunen et al. 2017); GE = Gevoelig, KW = Kwetsbaar, BE = Bedreigd.

Soort	Territoria	Rode Lijst	Soort	Territoria	Rode Lijst
Grote Canadese Gans	20		Ekster	1	
Brandgans	5		Zwarte Kraai	3	
Grauwe Gans	41		Kuifmees	2	
Soepgans	1		Matkop	2	GE
Knobbelzwaan	5		Veldleeuwerik	58	GE
Nijlgans	5		Cetti's Zanger	1	
Bergeend	3		Staartmees	5	
Zomertaling	2		Rietzanger	7	
Slobeend	6		Kleine Karekiet	83	
Krakeend	34		Bosrietzanger	11	
Wilde Eend	44		Spotvogel	5	GE
Soepeend	4		Zwartkop	13	
Kuifeend	3		Tuinfluitier	8	
Kwartel	1		Grasmus	27	
Fazant	3		Boomklever	1	
Havik	1		Boomkruiper	9	
Buizerd	2		Spreeuw	8	
Waterhoen	3		Zanglijster	2	
Meerkoet	42		Grauwe Vliegenvanger	1	GE
Scholekster	1		Blauwborst	21	
Kievit	36		Gekraagde Roodstaart	1	
Kleine Plevier	1		Roodborsttapuit	16	
Watersnip	1	BE	Heggenmus	4	
Grutto	1	GE	Gele Kwikstaart	13	GE
Wulp	3	KW	Witte Kwikstaart	1	
Tureluur	5	GE	Graspieper	49	GE
Houtduif	12		Boompieper	4	
Koekoek	3	KW	Appelvink	3	
Kleine Bonte Specht	1		Kneu	2	GE
Grote Bonte Specht	3		Putter	5	
Groene Specht	2		Rietgors	107	
Gaai	3				

in provinciale meetnetplots slechts vier bezoeken gebracht. Dit resulteert in afwijkende onderzoeksopervlaktes, met bijbehorende randeffecten, andere tijdsbestedingen en een ongelijke onderzoeksintensiteit.

Daarnaast is het van belang om rekening te houden met verschillen tussen waarnemers bij het interpreteren van de gegevens. Waarnemerseffecten kunnen ontstaan door verschillen in de mate van ervaring en expertise tussen waarnemers en ook de algemene inventarisatiewerkwijze waarbij sommige tellers conservatiever zijn dan anderen. In de meeste gevallen lijkt de invloed van waarnemerseffecten echter mee te vallen en ondergeschikt te zijn aan grote veranderingen die de broedvogelbevolking ondergaat. Waar de verschillen mogelijk een reëel aantalsverloop overstijgen, is daarvan melding gemaakt in de soortbeschrijvingen.

Tabel 4 toont het verloop binnen het overlappende oppervlak van het in 2021 gekarteerde gebied en meetnetplot 4224 Vlijmens Ven (129). Over het algemeen kennen de soorten een stabiele situatie sinds 2018. In lijn met de landelijke toename stijgt het aantal Grauwe Ganzen. Deze werden foeragerend aangetroffen op de natte graslanden. Blauwborsten zongen vanuit ruigtes rondom waterpartijen en namen in aantal toe, eveneens conform de landelijke trend, maar mogelijk ook als reactie op de hoger opschieten van de oevervegetatie. Soorten als Kwartel, Buizerd, Scholekster, Ringmus en Kneu waren dit jaar weer afwezig, na enkele jaren waarin ze wel in het gebied werden aangetroffen. Buizerd broedde dit jaar buiten de begrenzing en de andere soorten hebben mogelijk te lijden onder habitatdegradatie in het omringende agrarische gebied. Het aantal Kieviten lijkt dit jaar gehalveerd te zijn ten opzichte van 2018. Net als andere boerenlandvogels heeft de soort het

Tabel 4. Veranderingen in de broedvogelbevolking binnen de overeenkomende begrenzing van BMP-plot 4224 Vlijmens Ven (129) in 2011, 2012, 2017, 2018 en 2021.

Soort	'11	'12	'17	'18	'21	Soort	'11	'12	'17	'18	'21
Grote Canadese Gans	0	0	3	2	1	Kievit	15	2	12	13	7
Grauwe Gans	0	0	0	2	4	Wulp	1	0	2	1	3
Nijlgans	1	0	1	1	0	Zwarte Kraai	4	2	7	2	0
Mandarijneend	0	0	1	0	0	Veldleeuwerik	2	3	5	8	28
Krakeend	0	0	0	2	0	Kleine Karekiet	2	ng	ng	ng	32
Wilde Eend	5	1	7	6	7	Blauwborst	1	2	1	0	4
Kuifeend	0	2	0	0	0	Roodborsttapuit	6	5	2	1	2
Kwartel	0	3	0	0	0	Ringmus	0	0	2	0	0
Buizerd	0	1	1	0	0	Gele Kwikstaart	5	5	0	3	3
Waterhoen	1	0	1	0	1	Graspieper	2	4	2	1	14
Meerkoet	1	0	1	3	4	Kneu	0	0	1	1	0
Scholekster	4	1	1	0	0	Rietgors	ng	ng	ng	ng	40

lastig in het Nederlandse buitengebied, waarbij, naast predatie, een verschraving van het voedselaanbod tot de oorzaken wordt gerekend. De ligging van het Vlijmens Ven, te midden van een open agrarisch gebied, in combinatie met de extreem droge zomers van 2019 en 2020 kan eraan bijgedragen hebben dat het aantal Kieviten lokaal is afgenomen. Van Zwarte Kraai kon dit jaar geen territorium binnen de begrenzing worden opgetekend, wat in eerdere jaren wel gebeurde. Opvallend is daarbij de ligging van de stippen, die zowel langs de afwateringsloten als midden in de graslanden gesitueerd zijn. In 2021 werden meerdere nesten aangetroffen in bomen langs de weg, welke net buiten de begrenzing vielen. Er waren dus wel kraaien aanwezig in het gebied, maar de territoriumstippen vallen erbuiten. Tijdens de ochtenden in het Vlijmens Ven vlogen continu baltsende Veldleeuweriken en Graspiepers boven de graslanden. Aan het eind van het seizoen resulteerde dit in respectievelijk 28 en 14 territoria,

een flinke toename ten opzichte van de acht en één territoria van 2018. Op landelijke schaal kennen beide soorten een sterke afname sinds 1975, welke in verband wordt gebracht met het intensiveren van de landbouw. De afgelopen 20 jaar kent de Veldleeuwerik landelijk echter een redelijk stabiele situatie en de Graspieper lijkt tegenwoordig te werken aan een herstel en neemt sinds 2010 weer licht toe. Deze ontwikkelingen op landelijke schaal verklaren slechts deels de toename in het Vlijmens Ven, wat doet vermoeden dat deze toe te dichten zijn aan het recente succesvolle herstel van het blauwgraslandschap, de bijbehorende vegetatie en het aanbod aan insecten.

In aanvulling op de soorten uit tabel 5 werden in 2021 ook territoria vastgesteld van Koekoek (1), Rietzanger (2), Bosrietzanger (2), Zwartkop (1), Grasmus (2) en Rietgors (40). Deze soorten zijn niet geïnventariseerd door Provincie Noord-Brabant.

Tabel 5. Veranderingen in de broedvogelbevolking binnen de overeenkomende begrenzing van BMP-plot 4271 Honderdmorgen (267) in 2010, 2012, 2017, 2018, 2019 en 2021.

Soort	'10	'12	'17	'18	'19	'21	Soort	'10	'12	'17	'18	'19	'21
Grote Canadese Gans	0	0	0	3	2	2	Wulp	0	0	0	1	0	0
Grauwe Gans	0	0	0	2	1	0	Tureluur	0	0	0	0	1	1
Nijlgans	1	3	1	0	0	1	Houtduif	0	0	0	2	0	3
Bergeend	0	1	0	0	0	0	Koekoek	0	0	0	1	0	0
Krakeend	0	0	1	0	0	0	Ekster	0	0	0	1	1	0
Wilde Eend	3	1	5	5	2	6	Zwarte Kraai	3	3	3	3	6	0
Fazant	1	0	0	0	0	1	Veldleeuwerik	1	1	0	5	3	12
Waterhoen	0	0	1	0	0	0	Rietzanger	ng	ng	ng	1	ng	3
Meerkoet	0	0	0	3	2	4	Blauwborst	0	0	0	2	1	7
Scholekster	0	2	3	1	2	0	Roodborsttapuit	2	2	3	1	2	1
Kievit	6	6	8	9	6	9	Gele Kwikstaart	2	4	1	1	1	0
Kleine Plevier	0	2	2	0	0	0	Graspieper	1	1	0	4	2	9
Watersnip	0	0	0	0	0	1	Kneu	1	0	0	1	0	0

Grote delen van het Vlijmens Ven zijn open, zonder noemenswaardige opslag van bomen en struiken.

Provinciaal meetnetplot 4172 Honderdmorgen (267) omslaat de gebiedsdelen Honderd Morgen en Maij. Vanaf 2010 zijn territoriumstippen beschikbaar uit vijf voorjaren (tabel 5). Ook in dit gebied zijn de aantallen voor de meeste soorten nagenoeg gelijk. Uitschieters zijn Scholekster en Gele Kwikstaart, die dit jaar beide geen territoria bezetten, terwijl ze dat in voorgaande jaren wel deden. Dit is geen beste ontwikkeling, gezien de Gele Kwikstaart een doelsoort is voor nat schraalland. Voor beide soorten werden echter buiten de begrenzing territoria vastgesteld, waardoor sprake kan zijn van een randeffect. Veel vogels hebben een actieradius van tientallen meters, waardoor ze in randzones zowel binnen als buiten de begrenzing actief zijn en een territorium er de ene keer binnen en een andere keer buiten valt. Dit jaar bezette voor het eerst in tien jaar een Fazant een territorium en sinds 2010 werd niet eerder een stip gezet voor Watersnip. Op 4 juni was een baltsend paar aanwezig, wat resulteerde in een territorium. Mogelijk is het terrein dit jaar lang genoeg nat gebleven voor een paar overwinteraars of pleisterende doortrekkers om een broedpoging te wagen. In termen van beheer zou gepoogd kunnen worden de schraallanden langer nat te houden, zodat meer paren van deze doelsoort zich mogelijk kunnen vestigen. Net als in het Vlijmens Ven neemt de Blauwborst toe, van één territorium in 2019 naar zeven in 2021. De soort neemt op landelijk niveau weliswaar toe, maar deze stijging lijkt groot. Mogelijk heeft een recente ontwikkeling in de vegetatie hiermee te maken. Zowel vanuit jonge- als ontwikkelde rietkragen en de schietwilgen die ertussen stonden, zongen Blauwborsten. Wellicht is de staat van de begroeiing dit jaar gunstiger dan twee jaar geleden. Daarnaast is het niet uit te sluiten dat er sprake kan zijn van een waarnemerseffect. Veldleeuwerik en Graspieper nemen ook in dit gebied sterk toe, wat doet vermoeden dat de positieve effecten van het blauwgraslandherstel ook hier terug te zien zijn in de aantallen insectenetende zangvogels.

In aanvulling op de soorten uit tabel 5 werden in 2021 ook territoria vastgesteld van Soepeend (2), Kleine Karekiet (21), Bosrietzanger (1), Grasmus (4), Boompieper (1) en Rietgors (21). Deze soorten zijn niet geïnventariseerd door Provincie Noord-Brabant.

4.2. Soortbesprekingen

In deze paragraaf worden enkele schaarse, bedreigde, noemenswaardige en/of karakteristieke soorten uit het Vlijmens Ven besproken.

Grote Canadese Gans, N=20

De broedpopulatie van Grote Canadese Gans bestaat uit nazaten van losgelaten of ontsnapte vogels. Vanaf 1974 heeft de soort Nederland in rap tempo gekoloniseerd. In eerste instantie gebeurde dit vanuit verspreidingskernen in Noord- en Zuid-Holland en het westen en midden van Noord-Brabant. Nog altijd zijn deze provincies goed voor minstens de helft van de landelijke broedpopulatie, welke in 2020 meer dan 10.000 paren telde. In het Vlijmens Ven werden Grote Canadese Ganzen vooral aangetroffen in de natte graslanden van de Rijskampen en Honderd Morgen. Het licht verruigde, structuurrijkere terrein van de Rijskampen wordt daarbij verkozen boven de naastgelegen open graslanden. Naast paren werden bewoonde nesten gevonden en verschillende waarnemingen van families met pullen bevestigen dat er succesvol gebroed is.

Grauwe Gans, N=41

Waarnemingen van paren in april resulteerden in 41 territoria van Grauwe Gans. Net als de Grote Canadese Gans verkozen ze de structuurrijke natte graslanden van de Rijskampen en namen ze in aantal toe ten opzichte van de vorige karteringen. Ten oosten van de Honderdmorgensedijk werden geen Grauwe Ganzen geregistreerd, terwijl hier in 2018 en 2019 nog enkele territoria werden vastgesteld in het meetnetplot. Waarschijnlijk betreft dit een lokale verplaatsing als reactie op de waterstanden en het

aanbod van rietvegetatie. De lichte toename in het Vlijmens Ven-plot en de relatief hoge aantallen in het volledige onderzoeksgebied passen in de landelijke verspreiding en stormachtige toename van de soort.

Zomertaling (BE), N=2

Tijdens het bezoek van 11 mei werd zowel in de westelijke uithoek van de Rijskampen, als ten zuiden van de Oude Kooi een paar Zomertalingen aangetroffen. Door de hoge waterstand lagen hier waterplassen te midden van het natte grasland. Dit type biotoop wordt door de soort verkozen om te broeden, waardoor de twee territoria van deze bedreigde soort gepast zijn. Of er daadwerkelijk is overgegaan tot broeden valt te betwijfelen, want het terrein verdroogde snel en vervolgbaarnemingen bleven uit.

Slobeend (KW), N=6

Net als de Zomertaling is de Slobeend een karakteristieke broedvogel van vochtige graslanden, welke in het Vlijmens Ven ruim voorhanden zijn. Begin april waren verschillende paren aanwezig op de plassen in de Rijskampen. Tijdens het bezoek van 20 april, werden op de grote plas ten zuiden van de Oude Kooi 32 foeragerende individuen aangetroffen. Deze vogels werden tijdens vervolfbezoeken niet meer waargenomen, wat doet vermoeden dat het Slobeenden betreft uit omringende gebieden die richting waterrijker oorden zijn getrokken naar gelang het landschap droger werd. Het is daarnaast niet uit te sluiten dat enkele onopvallende broedparen gemist zijn.

Pijlstaart (BE), N=0

Zowel op 8 april als 20 april werden verschillende groepen Pijlstaarten aangetroffen op de grote plassen. Deze bedreigde soort broedt zelden in

Nederland, waarbij de meeste bekende gevallen zijn vastgesteld in het Waddengebied. Vanaf eind april werden echter geen Pijlstaarten meer waargenomen, waardoor de aanwezigheid van territoria onwaarschijnlijk wordt geacht.

Wintertaling (KW), N=0

Net als de Pijlstaart, werden in de maand april verschillende groepen Wintertalingen aangetroffen in de Rijskampen. Daarnaast werden enkele waarnemingen geregistreerd van duidelijk afgezonderde paren, waarvan er een aantal zich hadden teruggetrokken in de Oude Kooi. In mei waren echter alle Wintertalingen uit het gebied vertrokken, waarschijnlijk omdat de tijdelijke plassen te midden van het open grasland liggen, waardoor een goed ontwikkelde oevervegetatie ontbreekt. Bovendien was de waterstand tegen die tijd al beduidend lager, waardoor de omstandigheden ongunstig waren om tot broeden over te gaan. Ook bij de eerdere karteringen werden geen territoria van deze soort opgetekend.

Bruine Kiekendief, N=0

Op meerdere momenten in het voorjaar werden Bruine Kiekendieven waargenomen. Een mannetje foerageerde boven de Rijskampen en in de Ham en het Vlijmens Ven werd meermaals een paar aangetroffen. Waarnemingen van transport van voedsel of nestmateriaal bleven uit, waardoor geen territorium kon worden vastgesteld. Vermoedelijk heeft het paar een territorium bezet in de rietkragen rondom de plassen ten oosten van de Ham, tegen de rand van de Moerputten.

Steltkluit (GE), N=0

Zelden komen Steltkluiten in Nederland tot broeden. Op 11 mei (vier dagen voor de datumgrens) werden vijf foeragerende individuen van deze in Nederland

De grote plassen in de Rijskampen waren in trek bij ganzen, zwanen, eenden en steltlopers.

zeldzame, maar langzaam in aantal toenemende broedvogel aangetroffen langs de plas in het westelijke deel van de Rijskampen. Het verdwijnen van het open water en het opdrogen van de moddervlaktes heeft er vervolgens voor gezorgd dat ze niet veel later ook weer zijn vertrokken. Indien er langer open water aanwezig blijft, lijkt de aanwezigheid van territoria van deze soort op termijn niet onmogelijk.

Watersnip (BE), N=1

De dichtheid aan broedende Watersnippen in Nederland is laag, maar tussen juli en mei kunnen er grote aantallen overwinterende individuen verschijnen in gebieden met ondiep water en veel dekking. Tijdens het bezoek van 8 april, twee weken voor de datumgrens, werden 80 opvliegende vogels geregistreerd. Het overgrote deel in Honderd Morgen en de Maij en slechts een aantal in de Rijskampen. Op 20 april waren nog 64 Snippen aanwezig, waarbij een opvallende verschuiving in westelijke richting werd vastgesteld. Op één enkel individu na waren er in Honderd Morgen en Maij geen vogels meer aanwezig, terwijl de aantallen in de Rijskampen meer dan verdubbeld waren en ook in het Vlijmens Ven Watersnippen werden aangetroffen. Mogelijk heeft deze verplaatsing te maken met het geleidelijk verdrogen van het terrein en het verdwijnen van geschikte foerageerplekken. Na april waren vrijwel alle Watersnippen verdwenen, wat doet vermoeden dat het overwinterende of doortrekkende individuen zijn geweest. Tijdens het bezoek van 4 juni was echter een baltsend paar aanwezig in het noordelijke deel van Honderd Morgen, wat resulteerde in een territorium. Dit gebeurde niet eerder in het meetnetplot en is vermoedelijk een gevolg van het vernatten van het gebied. Ondanks dat slechts één territorium kon worden vastgesteld, kan geconcludeerd worden dat het gebied potentie heeft om Watersnippen te huisvesten en dat de natte graslanden van belang zijn voor overwinteraars en doortrekkers.

Grutto (GE), N=1

Op 10 april werden drie paar Grutto's aangetroffen in het natte grasland, tussen de eendenkooien in de Rijskampen. Tijdens latere bezoeken werden geen vervolgaarnemingen gedaan, wat deed vermoeden dat het hier doortrekkers betrof. Op 4 juli was echter wederom een foeragerend individu aanwezig. Volgens de clustercriteria voldoen deze waarnemingen om tot een territorium te komen.

Wulp (KW), N=3

Tijdens alle bezoeken aan het Vlijmens Ven werd de melancholische zang van de Wulp gehoord boven de natte graslandpercelen en akkers rondom de Vlijmensch Vensche Hoofdloop. In het begin van het voorjaar betrof het baltsende mannetjes, later balt-

sende paren en in juni druk alarmerende individuen met duidelijke terreinbinding, continu invallend en opvliegend. Uiteindelijk werden drie territoria in kaart gebracht. Dit is één territorium meer dan tijdens de inventarisatie van Provincie Noord-Brabant in 2017 en twee territoria meer dan 2018. Het is echter niet vreemd dat de aantallen wat fluctueren gezien Wulpen een grote actieradius hebben en regelmatig ook boven de omringende landbouwpercelen baltsen. Bij het uitblijven van nestvondsten is het hierdoor lastig om ze nauwkeurig in kaart te brengen.

Tureluur (GE), N=5

De Tureluur broedt vrijwel uitsluitend in de lage delen van het land, met nadruk op kwelders en schorren in het Wadden- en Deltagebied, naast natte open graslanden op venige bodem of klei. Het spaarzame voorkomen op de hogere gronden is sinds ongeveer 1975 gaandeweg uitgedoofd. De landelijke aantallen namen af vanaf 1970, maar niet zo sterk als een aantal andere weidevogels. Desondanks leverde het de Tureluur een plek op de Rode Lijst op. Voor de datumgrens van 20 april werd een baltsende vogel aangetroffen naast de Vlijmensch Vensche Hoofdloop. Dit bleef de enige waarneming uit het Vlijmens Ven, waardoor hier geen territorium werd vastgesteld. De Rijskampen viel beter in de smaak, want gedurende het hele voorjaar waren hier foeragerende groepen aanwezig. Met regelmaat werden baltsvluchten uitgevoerd en vanaf april konden paren worden onderscheiden, welke zich afzonderden. Op basis van deze waarneming werden vier territoria in kaart gebracht in de Rijskampen. Daarnaast kon een stip worden gezet in Honderd Morgen, op de grens met het compensatiegebied. Hier werden waarnemingen ingevoerd van een paartje en later ook een sterk alarmerend individu.

Koekoek (KW), N=3

Ondanks dat de Koekoek sinds begin jaren '90 aan terrein verlies in Nederland lijkt de soort het met drie territoria in het Vlijmens Ven goed te doen. Dit is niet verwonderlijk gezien het grote aanbod aan nesten van waardvogels als Kleine Karekiet, Gele Kwikstaart en Graspieper. Mannetjes zingen graag vanuit zangposten in hun territorium, maar deze waren spaarzaam in het gebied. Niet verwonderlijk werden zingende individuen aangetroffen in de kooibossen, maar ook in één van de weinige bomen in het Vlijmens Ven werd druk gezongen.

Bosuil, N=0

Ondanks dat bij Natuurmonumenten bekend is dat in eerdere jaren Bosuilen aanwezig waren in de kooibossen, werden dit jaar geen waarnemingen van deze soort gedaan. Net als andere uilensoorten is de

Bosuil territoriaal actief in het einde van de winter en het vroege begin van het voorjaar. Doordat het eerste bezoek op 8 april is gebracht, na de piek in activiteit voor de Bosuil, kan het zijn dat de soort gemist is. Tevens is het niet uit te sluiten dat het gebied als gevolg van de vernatting minder geschikt is als foerageergebied voor uilen of dat de aanwezigheid van territoria van Havik ervoor gezorgd hebben dat ze uit de kooibossen vertrokken zijn.

Groene Specht, N=2

De Groene Specht prefereert kleinschalig cultuurland met oude bomen als broedbiotoop. Het aanbod aan grote bomen beperkt zich tot de kooibossen en het kleine bosperceel in het compensatiegebied. Niet verwonderlijk werden enkel hier spechten aangetroffen, wat geresulteerd heeft in twee territoria. In het compensatiegebied zijn de bomen nog jong, waardoor het niet onwaarschijnlijk is dat het baltsende mannetje en de pas uitgevlogen jongen aldaar bij een nest horen dat buiten het gebied ligt.

Matkop (GE), N=2

De Matkop staat als gevoelig op de Rode Lijst omdat de soort al geruime tijd een afname laat zien. Ze zijn niet erg kieskeurig is als het aankomt op een geschikt broedbiotoop en naast bossen komen ze ook tot broeden in houtwallen en singels in kleinschalig cultuurlandschap, waarbij ze doorgaans nattere biotopen prefereren. In de Rijskampen werd een territorium bezet in het natte kooibos. Hier werd niet alleen een baltsend paar aangetroffen, maar in juni ook meerdere pas uitgevlogen jongen. Ook het jonge loofbosperceel op de Hooge Bank was in trek, want hier werd druk gezongen in april.

Veldleeuwerik (GE), N=58

De zang van de Veldleeuwerik klonkt prachtig tijdens de ochtenden in het Vlijmens Ven en maar liefst 58 territoria konden worden opgetekend rondom de Vlijmensche Vensche Hoofdloop, Rijskampen en Honderd Morgen. De landelijke trend van de Veldleeuwerik laat sinds 1975 een dramatische afname zien die de recente tien jaar wat is afgevlakt. Desondanks blijft de soort als gevoelig op de Rode Lijst staan, wat de hoge aantallen en de lokale toename uiterst positief maakt.

In het meetnetplot in het Vlijmens Ven nam het aantal toe van acht in 2018 naar 28 in 2021 en in het Honderd Morgen-plot van drie in 2019 naar 12. In beide telgebieden neemt het aantal toe sinds 2010, waaraan de herstel van de blauwgraslandvegetaties zeker zal hebben bijgedragen. Opvallend is dat buiten de meetnetplot slechts weinig Veldleeuweriken voorkomen en dat ze in de Rijskampen zelfs ontbreken. Mogelijk is de grasvegetatie hier te nat of te ver verruigd om in te broeden.

Cetti's Zanger, N=1

Sinds het begin van deze eeuw neemt de Cetti's Zanger landelijk sterk in aantal toe. Ze hebben een voorkeur voor dichte ondergroei in natte gebieden bij plassen en sloten. Dit habitat is beperkt aanwezig in het gebied, maar is onder andere terug te vinden rondom de eendenkooien. Vanuit de overgangszone van het kooibos naar de omringende, met riet omlijste sloten klonk tijdens elk bezoek de explosieve zang van een Cetti's Zanger. Dit resulteerde in één territorium voor de soort. Of het hierbij om een recente vestiging gaat of dat de soort al langer aanwezig is, is onbekend.

Kleine Karekiet, N=83

Deze zangvogel houdt zich op in de natte rietvegetatie langs slootjes, bosranden en landbouwpercelen. Dat de Kleine Karekiet goed vertegenwoordigd zou zijn in het gebied werd verwacht, maar de dichtheden bleken bijzonder hoog. Op sommige plekken leverde uitsluitende waarnemingen van tegelijk zingende mannetjes zelfs meerdere territoria op binnen enkele meters. De soort wordt niet geïnventariseerd door Provincie Noord-Brabant, waardoor geen beeld verkregen kan worden van de lokale ontwikkeling. Het is echter waarschijnlijk dat de soort recent is toegenomen als gevolg van de vernatting van de graslanden, de verrijking van de vegetatie en de daarmee gepaard gaande toename in insecten.

Spotvogel (GE), N=5

Deze soort, die als gevoelig is opgenomen in de Rode Lijst, had zich met vijf territoria in het gebied gevestigd. Spotvogels broeden met name in laan- en erfbeplanting en grote, dichtere bossen worden gemeden. Dit wordt weerspiegeld in de locaties van de vastgestelde territoria die in natte struwelen in het compensatiegebied lagen en in de natte kooibossen van beide eendenkooien.

Grauwe Vliegenvanger (GE), N=1

De Grauwe Vliegenvanger staat als gevoelig op de Rode Lijst en vertoont al jaren een afname, al lijkt deze de afgelopen 15 jaar te zijn afgevlakt. De soort is lastig te inventariseren vanwege hun onopvallende, ijle roep en zang, en ondertellingen komen daardoor met regelmaat voor. Ze prefereren opgaand, gevarieerd loof- en gemengd bos, wat in het Vlijmens Ven nauwelijks aanwezig is. Enkel op de Hooge Bank en rondom de eendenkooien is dit terug te vinden en het enige territorium dat kon worden vastgesteld lag dan ook in de Nieuw Kooi. Hier werd een druk zingend mannetje op een zangpost aangetroffen met een geïnteresseerd vrouwtje in de nabijheid.

Blauwborst, N=21

Sinds de jaren '70 van de vorige eeuw is de

Grauwe Vliegenvanger

Blauwborst spectaculair toegenomen in Nederland. Het zwaartepunt lag daarbij op de lager gelegen westelijke helft van het land, maar ook op de hogere Brabantse zandgronden lijkt de soort het goed te doen. Dat wordt weerspiegeld door de 21 territoria die in kaart werden gebracht. De dichtheden zijn het hoogst in de Maij, waar de rietkragen verruigd zijn met uitschietende wilgen, die veelvuldig als zangpost gebruikt worden. In beide meetnetplots neemt het aantal toe, in het Vlijmens Ven van nul territoria in 2018 naar vier in 2021 en in Honderd Morgen van één territorium in 2019 naar zeven. Deze sterke toename zal deels te verklaren zijn door de recente ontwikkelingen in het landschap, waar ook andere insectenetende zangvogels van profiteren. Daarnaast is het niet uit te sluiten dat een waarnemerseffect bijdraagt aan de omvang van de toename.

Roodborsttapuit, N=16

De Roodborsttapuit lijkt zich vooral op te houden in struwelen op perceelgrenzen en overgangszones in het landschap, zoals de wegbermen en glansshaverhoilanden die de natte graslandpercelen omzoomen. Ze lijken wat minder te profiteren van het herstel van de blauwgraslanden dan menig ander kleine insectivoor, want in beide meetnetplots blijft de stand stabiel.

Gele Kwikstaart (GE), N=13

Het verdrogen en verarmen van de Nederlandse graslanden heeft ervoor gezorgd dat de Gele Kwikstaart tegenwoordig akkers als broedbiotoop verkiest boven de oorspronkelijke graslanden. Het aanbod van insecten in de natte, bloemenrijke weides had echter een grote aantrekkingskracht, want er werden 13 territoria in kaart gebracht van deze gevoelige boerenlandvogel. Merendeels bevonden de territoria zich in de Rijskampen, het meest natte deel van het onderzoeksgebied. In het meetnetplot in het Vlijmens Ven bleef de stand met drie territoria gelijk aan 2018 en in het Honderd Morgen-plot liep het aantal terug van één naar nul. Bij tellingen voor het Meetnet Agrarische Soorten (MAS), die dit voorjaar plaatsvonden in de omringende akkers,

werden eveneens flinke aantallen baltsende Gele Kwikstaarten geregistreerd, wat aangeeft dat de volledige Vughtse Gement bij de soort in trek is.

Graspieper (GE), N=49

Het Vlijmens Ven mag met recht een bolwerk van de Graspieper worden genoemd. In 2021 werden maar liefst 49 territoria vastgesteld, waarbij in beide meetnetplots een fikse toename werd geconstateerd. In het Vlijmens Ven-plot liep het aantal dit jaar op van één territorium in 2018 naar 14 en in de Honderd Morgen nam de soort met zeven territoria toe van twee in 2019 naar negen territoria dit voorjaar. Hiermee lijkt ook de Graspieper te profiteren van het recente herstel van de blauwgraslanden en het vernatten van de terreinen. Tijdens de ochtenden was het een drukte van jewelste met baltsvluchten boven het volledige gebied en op latere data veel uit het hoge gras opvliegende vogels.

Kneu (GE), N=2

Kneuen komen in grote delen van het land voor, maar zijn het talrijkst in gebieden met veel bouwland en kruidenvegetaties. Natte graslanden zijn niet in trek en de weinige waarnemingen werden dan ook gedaan in de droge delen van het onderzoeksgebied, zoals de Ham en de bermen rondom de Rijskampen. In beide meetnetplots werd de soort niet waargenomen, terwijl er bij eerdere karteringen wel territoria werden vastgesteld. Mogelijk ervaart de Kneu negatieve gevolgen van het vernatten van de graslanden.

Rietgors, N=107

Net als de Graspieper behoort de Rietgors tot de meest talrijke broedvogels van het Vlijmens Ven. De soort was alom vertegenwoordigd in de rietkragen langs de vele slootjes in de Honderd Moren en de Maij, de pitrusvegetatie in de verruigde delen van de Rijskampen en het hoge gras rond de Vlijmensche Hoofdloop. De soort wordt niet meegenomen in de provinciale karteringen, waardoor het onduidelijk is hoe de aantallen zich lokaal ontwikkelen. Naar verwachting zullen ze in recente jaren zijn toegevoegd, gelijk de Veldleeuwerik en Graspieper.

5. Evaluatie

Uit de kartering van 2021 is gebleken dat de avifauna van het onderzoeksgebied Vlijmens Ven een goede weerspiegeling is van de landschapstypen die terug te vinden zijn in de verschillende terreinen.

De grote trots van het Vlijmens Ven: de in ere herstelde blauwgraslanden en het natte schraalland, bepalen het landschap en bieden onderkomen vele ganzen, eenden en weidevogels. Daarnaast herbergt het grote aantallen riet- en grasminnende soorten.

Met de landschappelijke veranderingen hebben deze soorten eveneens een positieve ontwikkeling doorlopen, zo stijgen de aantallen van Veldleeuwerik, Rietzanger, Kleine Karekiet, Blauwborst, Graspieper en Rietgors binnen de provinciale meetnetplots. Een ontwikkeling die niet achter kon blijven, maar desondanks prijzenswaardig is. De aanwezigheid van Watersnip als broedvogel benadrukt de positieve gevolgen van het gevoerde beheer, waarbij het langer nat houden van het schraalland mogelijk nog kan bijdragen aan hogere aantallen van deze doelsoort.

Helaas kennen enkele soorten een terugloop. Zo werd Scholekster en Kleine Plevier dit jaar niet binnen de meetnetplots opgetekend, terwijl ze daar eerder meerdere territoria bezetten. Bij Scholekster kan de landelijke afname hebben bijgedragen aan deze ontwikkeling en het verdwijnen van pioniervegetatie heeft er waarschijnlijk voor gezorgd dat het gebied minder geschikt werd voor Kleine Plevier. Kievit nam daarnaast in beide plots verder af. Mogelijk is dit te wijten aan de landelijke achteruitgang van boerenlandvogels en de gevolgen van twee jaren met extreme droogte.

De kooibossen kennen een gradient van droge en natte delen en bestaan naast bomen uit een goed ontwikkelde struiklaag, wat resulteert in een grote diversiteit aan soorten op slechts een klein oppervlak. Bos- en struweelvogels, zoals Grote Bonte Specht, Groene Specht, Matkop, Staartmees, Spotvogel, Zwartkop, Tuinfluiter en Grauwe Vliegenvanger kunnen er gevonden worden.

Voor roofvogels heeft het Vlijmens Ven met name betekenis als foerageergebied, gezien grote bomen om in te nestelen minimaal aanwezig zijn. Bruine Kiekendief scheerde regelmatig boven de graslanden op zoek naar voedsel, maar er zijn geen aanwijzingen dat de soort binnen de begrenzing heeft gebroed.

Op plekken met bomen, zoals in de kooibossen en het bosperceel op de Hooge Bank, broedden Havik en Buizerd naast Zwarte Kraai, wat regelmatig tot confrontaties leidde. Bovendien waren ze behoorlijk aggressief naar voorbijgangers, wat een mogelijk gevolg is van concurrentie in het gebied.

Op de Hooge Bank waren enkele bossoorten aanwezig, zoals Houtduif, Grote Bonte Specht, Gekraagde

Roodstaart, Boomkruiper, Boompieper en Appelvink, en tevens enkele kenmerkende soorten voor naaldbos, zoals Kuifmees en Matkop. In termen van soortrijkdom levert dit relatief kleine gebied een flinke bijdrage en mogelijk dat hier in de toekomst, als gevolg van het ouder worden van het bos, ook soorten als Kleine Bonte Specht en Boomklever bij gaan komen.

In termen van beheer is er de afgelopen 20 jaar veel gebeurd en het landschap heeft grote veranderingen ondergaan. Om bosbewonende soorten en holenbroeders tegemoet te komen is het van belang dat de boscomponent behouden blijft en oud en dood hout blijft staan. Koekoek zal eveneens dankbaar gebruik van maken de zangposten die zo in het landschap aanwezig blijven.

De vele rietkragen bieden al onderdak aan grote aantallen Kleine Karekiet en Rietgors. Het riet wordt echter gekort, waardoor voornamelijk jong riet aanwezig is. Wanneer het riet op enkele plekken niet gemaaid zou worden kan zich overjarig riet ontwikkelen, wat andere rietvogels kan aantrekken. Denk daarbij aan Rietzanger, Blauwborst, Sprinkhaanzanger en mogelijk Snor. Wanneer op deze plekken het struweel de kans krijgt om zich te ontwikkelen komt dit mogelijk ook ten gunste van Cetti's Zanger. Het strekt dan ook tot aanbeveling om aan de randzones enkele sloten te laten verruigen, waardoor overjarig riet en struweel kan opkomen. Wanneer op enkele plaatsen het grasland tussen twee sloten bij de verruiging wordt meegenomen, waardoor er stukken met riet ontstaan, biedt dit geschikt broedbiotoop voor verschillende rietvogelsoorten. Daarbij is het van belang dat het op beperkte schaal gebeurd en dat het niet ten koste gaat van het broedbiotoop voor graslandsoorten en floristrische waarden.

Dit voorjaar werd geconstateerd dat het gebied de potentie heeft om waterminnende soorten te herbergen, zoals Zomertaling, Wintertaling, Slobeend, Watersnip, Tureluur en Grutto. Ondanks dat enkele van deze soorten territoria hebben bezet, is het onduidelijk of er succesvol gebroed is. Dit heeft er vooral mee te maken dat het landschap gedurende het voorjaar langzaam verdroogd en er slechts een beperkte periode is waarin de verschillende habitats geschikt zijn om te foerageren en broeden. Dit werd evident door de opvallende verschuiving van de aantallen vogels, naar gelang het water uit het gebied verdween. Wanneer het noodzakelijk is om lokale landschappelijke ontwikkelingen te volgen, wordt het lastig om over de periode van enkele weken een broedpoging te ondernemen, want op het moment

dat de jongen uit het ei kruipen kan het gebied alweer ongeschikt zijn om voedsel te vinden. Op deze manier ontstaat een mismatch. In termen van beheer kan het daarom bijzonder waardevol zijn om te proberen enkele percelen langer nat te houden. Met name

Watersnip, Tureluur en Grutto, alle drie doelsoorten voor nat schraalland, zullen hier baat bij hebben. Op deze wijze kan het toekomstige beheer bijdragen aan het verder ontwikkelen van een soortenrijkdom die al bijzonder en lovenswaardig is.

---

6. Literatuur

- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., VAN KLEUNEN A., KOFFIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MEIJ T. 2020. Broedvogels van Nederland in 2018. Sovon-rapport 2020/07. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., VAN KLEUNEN A., KOFFIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MEIJ T. 2021. Broedvogels van Nederland in 2019. Sovon-rapport 2021/02. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HUSTINGS M.F.H., KWAK R.G.M., OPDAM P.F.M. & REIJNEN M.J.S.M. 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen, Nederlandse vereniging tot bescherming van vogels, Zeist.
- VAN KLEUNEN A., FOPPEN R. & VAN TURNHOUT C. 2017. Basisrapport voor de rode lijst vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SIERDSEMA H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. Sovon-rapport 1995/04. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SOVON. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos uitgeverij, Utrecht/Antwerpen.
- Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding sovon broedvogelonderzoek: broedvogel monitoring project en kolonievogels. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
-

In opdracht van:

Natuurmonumenten

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

